

TRESTNÍ PRÁVO
hmotné *v evropském prostředí*

obecná část

Prof. JUDr. V. Kratochvíl

PŘEDNÁŠKA II.:

1. Vybrané základní zásady (ZZ) trestního práva hmotného

- **Pojem zz :**
 - Primárně ústavně právně, historicky, filozoficky, eticky, ekonomicky atd. **podmíněná** východiska *tvorby, výkladu a aplikace* norem TPH ...
- **Druhy zz:**
 - **obecné:**
 - dopadají na *celý* právní řád; např.: *z. přiměřenosti* ...
 - **zvláštní (meziodvětvové):**
 - dopadají jen na *některá* právní odvětví; např.: *z. zákazu analogie zákona k tíži pachatele* (TPH + SPrTr) ...
 - **specifické:**
 - dopadají *jen* na TPH; např.: *z. akcesority účastenství v užším smyslu* ...

(srov. P. č. I, bod 3. – přehled ZZ z hlediska viny a trestu)

Z. formálně-materiálního pojetí TČ

působí jen z hlediska *viny*

ve znacích skutkové podstaty (F stránka) vyjádřená typová materiální stránka (M) TČ jako míra posuzování konkrétního deliktu a jeho konkrétní M, tj. společenské škodlivosti, SŠ

Opírá se o:

čl.39 LZPS

Jen zákon stanoví, které jednání je restným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.

§ 12/1 TrZ, § 3 odst. 1 ZSM (z. zákonnosti)

Jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit.

§ 13/1 TrZ (z. zákonnosti)

Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.

§ 12/2 TrZ (z. subsidiarity trestní represe)

Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech (NATOLIK) společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.

§ 39/2 TrZ – SŠ je dána *povahou a závažností TČ*, kritéria: např. význam chráněného zájmu, způsob spáchání, následky, míra zavinění pachatele, jeho osoba a pohnutka ...

Např.: § 187 TrZ

Kdo vykoná soulož s dítětem mladším čtrnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.

např.: „čerstvý“ 15 letý pachatel a 14 letá poškozená, den před 15. narozeninami ... lze uvažovat o nedostatečné konkrétní SŠ vzhledem k věkové blízkosti obou ... srov. např. § 206/4, § 207/4 öStGB

Z. zákazu analogie TrZ k tíži pachatele

jen TrZ stanoví znaky trestného činu, provinění; podzákonný předpis nikoli; konkrétní čin, přímo nespádající pod odpovídající ustanovení TrZ, byť podobný případu, který přímo pod něj spadá, nemůže být uznán trestným ani cestou analogie zákona;

Např.:

§ 212 tr. zák. (již zrušeného)

*Kdo opustí **dítě**, o které má povinnost pečovat a které si samo nemůže opatřit pomoc, a vystaví je tím nebezpečí smrti ... 6 měsíců až 3 léta.*

např. opuštění seniora, mentálně na úrovni dítěte, nebylo podle cit. ustanovení trestným činem, analogie vyloučena, neboť šla k tíži pachatele -

beztrestnost

§ 195 TrZ

*Kdo opustí dítě nebo **jinou osobu**, o kterou má povinnost pečovat a která si sama nemůže opatřit pomoc, a vystaví ji tím nebezpečí smrti ... 6 měsíců až 3 léta.*

nové ustanovení dopadá přímo i na opuštění seniora - **trestnost**

Důvod zákazu analogie legis ...

Požadavek právní jistoty a předvídatelnosti toho, co je, či není trestné ...

Z. zákaz retroaktivity TZ k tíži pachatele

TZ nepůsobí zpětně, ale jen „dopředu“ ...

§ 1, § 2 TrZ

*Čin je trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena **dříve**, než byl spáchán. Trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, **jestliže to je pro pachatele příznivější**.*

TZ nejprve stanoví, co je trestné, až poté lze tyto činy jako trestné postihovat; nikoli naopak, ledaže to je pro pachatele příznivější

§ 190 TrZ

*Kdo provozuje prostituci v blízkosti školy, školského nebo jiného obdobného zařízení nebo místa, které je vyhrazeno nebo určeno pro pobyt nebo návštěvu dětí, bude potrestán **odnětím svobody až na dvě léta**.*

provozování prostituce ohrožující mravní vývoj dětí spáchané před 1. 1. 2010 **nebylo** trestné, proto, bylo-li spácháno např. 1. 10. 2009, tak po 1. 1. 2010 je **nelze** trestně postihovat ...

ruku v ruce se zákazem retroaktivity k tíži ... jde **příkaz retroaktivity TZ ve prospěch pachatele**;

nedovolená výroba lihu (§ 194a tr. zák.) spáchaná před 1. 1. 2010 **byla** trestná; byla-li spáchaná např. 1. 10. 2009, tak po 1. 1. 2010 ji **nelze** trestně postihovat, neboť TrZ takový trestný čin neobsahuje ...

Důvod zákazu ...

Požadavek právní jistoty a předvídatelnosti toho, co je trestné ...

Z. individuální trestní odpovědnosti fyzických osob (ITOF), trestní odpovědnost právnických osob (TOPO)

vzhledem k funkcím TPH je tradičně činěn odpovědným fyzický subjekt, na něhož lze působit preventivně a represivně ...

ITOF plyne z:

§ 22 TrZ (pachatel)

Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.

§ 25 TrZ (věk)

Kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.

§ 26 TrZ (nepříčetnost)

Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.

§ 5 ZSM (rozumová a mravní /ne/vyspělost)

Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové mravní a rozumové vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.

protikladem ITOFO je TOPO, tj. kolektivit fyzických subjektů; TPH ČR **nezná kolektivní trestní odpovědnost ...** je tak jednou z posledních zemí EU, která tento deficit ještě neodstranila ...

návrh zákona o TOPO ... PS ČR zamítla v r. 2004; právní odpovědnost PO měla být řešena v rámci jejich odpovědnosti za čin spáchaný fyzickou osobou, který je TC a zároveň správním deliktem PO ... tento návrh neprošel připomínkovým řízením (2008 – 2009);

v r. 2010 je vše na začátku ...

Z. trestní odpovědnosti za vinu (subjektivní TO)

odpovědnost výlučně za **zaviněné** jednání

opírá se o:

§ 15

- (1) Trestný čin je spáchán **úmyslně**, jestliže pachatel
 - a) **chtěl** způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, nebo (např.: p. střílí oběť do hlavy...)
 - b) **věděl**, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím **srozuměn**. (např. p. nechá svázanou oběť, ta se udusí)
- (2) Srozuměním se rozumí i **smíření** pachatele s tím, že způsobem uvedeným v trestním zákoně může porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem.
 - příklad „slečny ze střelnice“ ...

§ 16

- (1) Trestný čin je spáchán z **nedbalosti**, jestliže pachatel
 - a) **věděl**, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale **bez přiměřených důvodů spoléhal**, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo (např.: p. doufal, že stihne vjet z vedlejší na hlavní silnici, po které přijíždělo jiné MV)
 - b) **nevěděl**, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, **ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl**.
 - (např. p. nevěděl, že svítící kontrolka brzd znamená povinnost MV odstavit)
- (2) Trestný čin je spáchán z **hrubé nedbalosti**, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem.
 - (např. p. se nezúčastnil odborného školení ohledně provozu nové techniky, kam byl vyslán, v důsledku čehož při chybné manipulaci s ní způsobil újmu na zdraví a škodu na majetku)

protikladem subjektivní odpovědnosti je **odpovědnost objektivní**, bez ohledu na zavinění; např. v OP;

SKUTKOVÝ omyl pachatele a jeho důsledky pro zavinění

Nová úprava v TrZ:

§ 18

Omyl skutkový

- (1) Kdo při spáchání činu nezná ani nepředpokládá jako možnou skutkovou okolnost, která je znakem trestného činu, **nejedná úmyslně; tím není dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti.**
- (2) Kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkové okolnosti, které by naplňovaly znaky mírnějšího úmyslného trestného činu, bude potrestán jen za tento mírnější trestný čin, **nejde-li o trestný čin spáchaný z nedbalosti.**
- (3) Kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkové okolnosti, které by naplňovaly znaky prísnějšího úmyslného trestného činu, bude potrestán za pokus tohoto přísnějšího trestného činu.
- (4) Kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkovou okolnost, která **vylučuje jeho protiprávnost**, **nejedná úmyslně; tím není dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti.**

Např.:

Pachatel neví, že bere cizí věc, beztrestný pro krádež ...

Pachatel střílí do mrtvého, jehož považuje za živého, v úmyslu jej usmrtit ...
pokus vraždy ...

Pachatelka se ubránila domnělému útoku na její osobu a zranila jiného ...
PUTATIVNÍ NUTNÁ OBRANA ... neodpovědnost, nebo odpovědnost za nedbalostní TC ...

PRÁVNÍ omyl pachatele a jeho důsledky pro zavinění

Nová úprava v TrZ:

§ 19

Omyl právní

- (1) Kdo při spáchání trestného činu neví, že jeho čin je protiprávní, nejedná zaviněně, nemohl-li se omylu vyvarovat. (tzv. omyl **omluvitelný**)
- (2) Omylu bylo možno se vyvarovat, pokud povinnost seznámit se s příslušnou právní úpravou vyplývala pro pachatele ze zákona nebo jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce, anebo mohl-li pachatel protiprávnost činu rozpoznat bez zřejmých obtíží. (tzv. omyl **neomluvitelný**)

Např.:

Pachatel neví, že týrání i vlastního psa je trestné - § 302 TrZ – takový omyl **o trestnosti činu neomlouvá...**

Pachatel neví, že autorský zákon chrání i SW program, který kopíruje a prodává - § 270 TrZ - takový omyl **o protiprávnosti činu omlouvá...** nemohl-li se ho pachatel vyvarovat (§ 19 odst. 2)

Z. jednoty trestní prevence a represe

prvotní *individuální prevence* a *generální prevence* musí být obě **vyvážené** s individuální **reprezí** ...
neexistují tresty výlučně „výchovné“ (preventivní) a výlučně represivní ...

§ 39 odst. 1 TrZ

... Přihlédne také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí život pachatele.

§ 1 odst. 2 ZSM

... Projednáváním ... (provinění mladistvých) ... se sleduje, aby se na jejich pachatele užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchání ...(provinění) ... zdržel ...; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páchání ...(provinění) ...

Z. zákonosti trestů

opírá se o:

čl.39 LZPS

*Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký **trest**, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.*

§ 12 odst. 1 TrZ (z. zákonosti)

*Jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví **trestní sankce**, které lze za jejich spáchání uložit.*

„trestní sankce“: tresty, ochranná opatření, opatření ukládaná mladistvým

§ 37 odst. 1 TrZ

Trestní sankce lze ukládat jen na základě trestního zákona.

§ 52 odst. 1 TrZ

- Za spáchané trestné činy může soud uložit tresty
- *odnětí svobody,*
- *domácí vězení,*
- *obecně prospěšné práce,*
- *propadnutí majetku,*
- *peněžitý trest,*
- *propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,*
- *zákaz činnosti,*
- *zákaz pobytu,*
- *zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,*
- *ztráta čestných titulů nebo vyznamenání,*
- *ztráta vojenské hodnosti,*
- *vyhoštění.*

§ 3 odst.1 ZSM: ... jen tento zákon v návaznosti na TZ stanoví ... **sankce** ...

Z. účelnosti trestů

nejde o účelnost „všeobjímající“ ..., ta by byla v rozporu s principem TPH jako „ultima ratio“ vyjádřeným v zásadě subsidiarity trestní represe ...

jde o účelnost pouze ve smyslu TrZ a ZSM ...

opírá se o:

§ 39 odst. 1 TrZ

*... možnosti jeho **nápravy** ... Přihlédne také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí život pachatele.*

§ 58 odst. 1 TrZ

*... lze dosáhnout **nápravy** pachatele ...*

§ 3 odst. 1 ZSM

*... **začlenění** ... mladistvého do rodinného a sociálního prostředí ...*

tzv. reintegrace ...

Z. přiměřenosti trestu

přiměřenost pouze ve smyslu kritérií stanovených v TrZ ...

§ 38 odst. 1 TrZ

Trestní sankce je nutno ukládat s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele.

§ 39 odst. 1 TrZ

Při stanovení druhu trestu a jeho výměry soud přihlédne k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života ...

§ 39 odst. 2 TrZ

Povaha a závažnost trestného činu jsou určovány zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem.

nepřípustnost tzv. *exemplárních trestů* ...

ET: nepřiměřená individuální represe jako nástroj prevence generální ...

Jen přiměřený trest, tj. v tom smyslu individualizovaný, může být spravedlivým a odpovídajícím nástrojem generální prevence